

Szilasi László

[Kései házasság]

(regényrészlet)

„mert sose fogtalak, szilárdul tartalak”
Rainer-Maria Rilke: Webern két dalának szövege
Kosztolányi Dezső fordítása

31.

Kardamom

Juditka nagyon szerette, hogy anyám kardamom magot is tesz a lencselevesbe. Az ő anyja anyám testvére volt, és én nagyon szerettem Juditkát, a legszebb unokatestvéremet. Haja fekete volt, hatalmas hullámokban omlott a vállára, és ha odafordult feléd, sötétén csillogó, lassú hullámokat vetett, akár a tenger. Nagyon szegények voltak. Az apja kőműves volt, de a negyvenes évek végén már nem jutott neki elég munka, az anyja pedig egész nap az albérletben szomorkodott, szoba, konyha, WC a folyosón. Juditka egész nap nálunk volt, játszottunk, és minden étkezéskor jutott neki is egy-egy tányér leves vagy egy karéj cukros kenyér. Aztán ezt elunták, és elköltöztek a Mátrába. Juditkát hamar elvette egy állatorvos, és aztán olyan gazdagon jöttek haza nyaranta, hogy alig hittük. Használt gyerekruhákat hoztak, lejárt játékokat, és olyan bőkezűek voltak, mint egy amerikai nagybácsi meg a pereputtya. Nálunk szálltak meg, etettük, itattuk őket, és egy idő után elkezdtek fizetni a kosztért és kvártélyért. Tudták, hogy hogyan kell adni. Csupán meghálálták a gyermekkori támogatást. Gavenda mégis neheztelt a kialakult helyzetért.

1995-ben jártunk. Jeff L. Getty AIDS-es testébe az év végén beleépítették a páviánagyvelő sejtjeit. A beteg test azonban szétszedte azokat a sejteket, melyek immunisak az AIDS-fertőzésre. Részei voltunk ennek a szabad, kísérletező világnak, öt éve részei. De a társadalmi osztályok máris elkezdtek újra kialakulni. Gavendát ez idegesítette. Hajléktalanok, eddig azt se tudtuk, mi az. Rengeteg szegény ember. Vékonyka középosztály. És aztán a felső osztályok. Felettük pedig a mocsok gazdagok. Jaj, nehogy már. Idejön ez a bunkó Pétervásáráról, vagy honnan a pokolból, és szórja a pénzét a szegényeknek, azoknak, akik közé valaha maga is tartozott. Dobálja az ötezseseit. Ad a nőrokonainak is, hogy azok is dobálhassanak. A fiai meg fizetik az ikreimnek a dupla fagyit. Matricás pólóingek. Régi diavetítógép. TT elektromos kisvasút. Bőr rövidnadrág Ausztriából. Én meg ennek örüljek? Meg lennék lepve, magamat is meglepném bárminemű örömmel. Hazamegy. Gumicsizmát vesz föl. Beleül a szovjet terepjárójába, ha már egyszer Silov itt hagyta. Százával oltja a tyúkokat. A pénze rengeteg. De se a kardamomról, se a Fosbury-flopról, se az ótvaros Julien Sorelről nincsen abszolúte semmiféle fogalma.

Juditka családja apránként széthullott. Az apja korán meghalt. Az anyja nemsokára követte. A fiúk Pesten tanultak, kettesben maradtak a férjével az emeletes házban. Amikor a férjét villámgyorsan elvitte a hasnyálmirigy rák,

odaköltözött a kisebbik fiához a fővárosba. Rendőrnnyomozó lett gyerekből, a felesége nem jött ki a vidéki anyóssal. A másik fia atomfizikus lett, aztán váratlanul kiköltözött Amerikába, és soha többé nem jött haza. Juditka odaköltözött az öccséhez Debrecenbe, nemsokára ő is meghalt. A lánya alkoholista volt, gyötörték egymást egy ideig, aztán az öreg Juditka vett egy saját társasházi lakást a Nagyerdővel szemben, és a kulcsokat immár nem adta oda Pötyikének. Ott éldegélt magányosan és értelmetlenül, másfél óras telefonokkal zaklatott. A szíve vitte el. Mire rátörték az ajtót, a gyönyörű vénséget félig megették már a macskái, felfalt arcából kivilágított a hófehér műfogsor. Ha az Isten már a Földön is büntet, Juditka bizonyosan megkapta a maga jogos jutalmát. De Gavenda még ekkor is azon az ezer forinton hóbörgött, amit egyszer, gyengeségében, elfogadott tőlük. Nem kellett volna. És már nem tudom nekik visszaadni. Talán még sírt is, hosszan dühöngött.

Adni és kapni. Akkoriban azt gondoltam, ebben a tudásban állna a béke. Gerendában mégis imádtam, hogy soha, élete végéig nem tudta megtanulni, miben is állna az elfogadás. Talán még tanított is ezzel a nem-tudással a környezetének valamit.

32.

Kovalens kötés

Gavenda fiai tizennyolc évesek lettek, eljött az érettségi vizsgálat ideje. Derék, egyforma legények voltak, és szinte semelyik tárgyból nem rendelkeztek semmiféle tehetséggel: fix hármas, némi hajlammal a négyesre. Nálam kémiaiából voltak közepesek. A kovalens kötés lett a tételük. Nem vártam sokat tőlük. A következőket kellett volna mondaniuk: a kovalens kötés olyan elsődrendű kémiai kötésforma, amelyben az atomok közös vegyértékkel rendelkeznek (*ko*: közös, *valens*: vegyértékű), kémiai jellegükben azonos vagy különböző elemek atomjai között jön létre vegyértékelektronjaik közössé tételével. Sokat vártam, nem sikerült, de azért a kiegészítő kérdésekre megkapták a kegyelem-közepesüket. Nem tudtak rólunk semmit ők sem. Szerettük volna beavatni őket.

Beültünk Gavenda új autójába, egy jó állapotú, régi Audit hajtott mostanában, és négyesben áthajtottunk Ópusztaszerre, hogy megnézzük a frissen kiállított Feszty-körképet. Hatalmas félgömb-épület, abban áll a kép. Egy vékony függőállványon körbe lehet járni, 15 x 120 méteres az alkotás, ügyes térmegoldásokkal a festmény kifolyik a valóságba, ez, itt, most maga a magyarok bejövetele. Akkor már lehetett tudni, hogy maximum tízezer magyar érkezett akkor ide. Nem volt ez az érinthetetlen pátosz, az itteni etnikai katyvasz talán észre sem vette a híres honfoglalást. De mégis jó volt látni, hogy történetünk mégsem csak pitiáner eseményekből áll. Világos volt, hogy ez a körkép széles, és bárhogy is forgatod, bárhogy is manipulálsz, hiába teszed be háttérképnek, nem tudod ráírni értelmezésed mély iróniáját. Körbejártuk, rémülten kinevettük, aztán visszamentünk Szegedre, és a Somogyi Könyvtár melletti Fesztivál étteremben elmondtuk a legényeknek, hogyan is állunk. Ettük a menüt. A desszert után kezdtük el a vallomást. Talán én beszéltem, kivételesen én.

Nos, fiúk. Harminc éve történt. Itt, ezen a téren. Megismertem édesapátokat. Sétáltunk, beszélgettünk, vagy is hát inkább ő adott elő, már nem tudom miről, ártatlanok voltunk. De aztán mégiscsak megéreztem, hogy, ha fogalmazhatok így, mégiscsak meg fog majd jelenni a nyomorult Ephialtész, és akár a magas, pajzsos perzsa harcosok, jön majd az apátok, megáll, és végül, kőkemény vigyázzmenetben, mégiscsak átvonul majd rajtam. Harminc éve várom, hogy az enyém legyen. Lehet, hogy soha nem jön el az az idő. De én ragaszkodom hozzá, ő az életem.

Gerenda némán bólogatott. Hatottam rá, de az ilyen fokú érzelmkifejezés mégsem lett soha az övé. Igen, így van. Ez a nő meg itt az én Leonidám.

A fiúk zavartan ültek. Azt hiszem, nem a metaforáink ügyetlensége, hanem a váratlan tényhalmaz nyomasztotta őket. Gerenda mindenkinek rendelt egy fél unikumot. Megemeltük a poharakat, kiittuk őket. Ültünk tovább. Aztán az idősebbik gyerek felnézett a tányérjából. Hát, nem is tudom. Ránézett a testvéreire, aki vagy két perccel fiatalabb volt nála. Szerintem a mi számunkra mindig is rokonszenvesebb volt maga, mint az anyánk. Vagyis hát, hogy: te.

Lett nagy nevetés. Gerenda rendelt még négy unikumot. Meg egy üveg pezsgőt is utána, Szovjetszkoje Igrisztojét, természetesen. Volt pohárköszöntő, koccintottunk, a szerelmes apa elégedetten lapogatta fia egyenes hátát, aztán pedig újra elmesélte, hogyan és miért is robbantották fel 1965-ben a Nemzeti Színházat a Blaha Lujza téren. Jött a metró. Meg hát a múltat is véggépp el kellett söpörni, nemde.

Lassan este lett. A Royal Szállóban aludtunk, két, egymástól távol lévő, kétágyas szobában. Másnap reggel megreggeliztünk a földszinten. Ittunk egy kávé a Virágban. Odakint készült egy fénykép, megkértük az egyik utcai alakot, hogy nyomja meg a gombot. A fotó most is megvan, szépen bekeretezve áll a komódomon. Aztán elindultunk haza. Ez a nap megmaradt. A többről meg nem tudom, hogy hová lettek.

33.

Farkasok dala

A következő évre kifulladt a főiskolai kalokagathia programja. Gerenda ugyan sohasem volt katona, ő a versenyteljesítményével szolgálta a hazát, de úgy képzelte, ott lehet ilyen a testnevelés. Mindenki el akarja szabotálni. Annyira lassan futnak, amennyire csak lehet. Van egy pár, azok egymással versenyeznek, a többi élőhalott. Nem akarta őrmesternek érezni magát. Főiskolai docens. Megtehetette, hogy kéri nyugdíjaztatását. Hatvan éves volt. Úgy érezte, szép évek, évtizedek várnak rá. Csak azt nem tudta: hol. Nehéz idők jöttek. És már nem volt visszaút.

Gyerekkorában minden nyáron vendégszerepelt Gyulán egy-egy cirkusz. Gavenda Peti nem félt a bohóctól. Szeretett volna elmenni, de a szülei nem engedték, kevéske pénzükből erre nem jutott. A gyerek a strandon dolgozott, Várfürdő, ötezer négyzetméter vízfelület, tizenhat medence, abból a pénzből aztán elment az egyik cirkuszba nagy titokban. A farkas idomár érdekelte a legjobban, maguk a farkasok. Piros vérük a fehér hóra csepegett le. És valami miatt mégis odaadták az életüket a szelídítőnek. Gavenda nem értette ezt. Az előadás után odament a ketrecükhöz. Poros volt a szőre a hosszú lábú, nyomorult állatnak. Kicsi volt a drótketrec, amelyben a farkas fel-alá járkált megállás nélkül, és irányváltáskor mindig ugyanazzal a mancsával lökte el magát a ketrec alapzatának mindig ugyanazon helyétől, amely a sok érintéstől immár simára kopott, legömbölyödött és elsötétedett. Mondd, Magdám, én is csak egy simára koptatott, legömbölyödött és elsötétült helyet hagyok magam után? Vagy még annyit se? Saját szolgádomat?

Volt körülöttem éppen elég szolga. Verától szegény Boglia Gáborig csak úgy fröcsögött körülöttem a hozott és szerzett szervilizmus. A szolgálalkúság, az alázatosság, a felsőség kegyét kereső óvatosság, a hajbókolás, a beletörődés, a hízelkedés, a talpnyalás, a csúszó-mászó lét, a tányérnyaló jelleg, a potyázás, az élősködő mivolt. De abban biztos voltam, hogy közülük senki nem nehezelt volna magára saját szolgaságáért, szolgaként eltöltött életéért. Ráfogták volna az egészséget a származásukra, a történelemre, vagy észre sem vették volna. Mi is vette volna észre bennük a servus humillimust, az alázatos szolgát. Gavendában megmaradt egy józan mag, egy higgadt belső tükör. Nagyon szerettem benne ezt a titkos, belső, megvesztegethetetlen alakulatot. Csak magának mutatta meg. Más nem nézhetett bele. De a szávaival, nagy néha, talán csak nekem, közvetíteni tudta a látványt.

Gavenda Péter, főiskolai docens, a tanév végén ment nyugdíjba. Diana hercegnő halálának napjára letisztult előtte a jövő. Újra elővette a biciklijét, és elkezdte járni az általános iskolákat. Nézte a spontán focimeccseket. Kereste a labdaéheseket. Úgy vitte magával a gyerekeket, mint egy jó szándékú, de mégiscsak kifizetetlen hammelni patkányfogó. Az újítása az volt, hogy immár nem mondott le a gyerekekről tizennégy éves koruk után. Végig ő nevelte őket. Élsportolókat akart előállítani, úgy dolgozott rajtuk,

azzal a szeretettel, mint Michelangelo a carrarai márványdarabon. Kereskedő volt, megint csak kereskedő. A legnagyobb hasznot, bármi legyen is az, mindig az keresi, aki a maga által előállított holmit forgalmazza. Tanítványai, magasugrók és sprinterek, gyaloglók és távolugrók, középtávfutók és maratonisták, évente tízesével hozták haza a korosztályos országos bajnoki címeket. Embereit pedig csak úgy emlegették az atlétikai életben, hogy Gavenda Gárdája. *Guard of Peter Gavenda*. Kevés magyar embernek jutott ki akkoriban ez az európai megtiszteltetés. Senkinek sem, az az igazság. Gerenda azonban alig tűrte. Körberöhögte. Általában néhány Petőfi-idézettel válaszolt. *A konyha szöglete. Miénk a maradék*.

34.

A kém, aki bejött a hidegről

Gerendának állandó vicce lett, hogy sehogyan sem tudta eldönteni: a következő évben a zalai gázkitörés vagy az új kormány volt-e a nagyobb csapás. Csak a nevetést akarta: sem a gazdaság, sem a politika nem érdekelte igazán soha. A kém-tematika azonban nagyon érdekelt. Mindent elolvasott John Le Carrétől, és mindent meg is nézett, amihez csak hozzáfért, *A harmadik embertől* kezdődően mindvégig.

A városban akkor már csak egy mozi volt. A Terv mozit Jaminában átalakították, kocsma lett belőle. A Brigád mozit elbontották, pedig annak a tetejét nyári estéken ki lehetett nyitni, holdfényben mozogtak a nyugati képek. Csak a Szabadság maradt meg, az is volt a legszebb, szép homlokzat, hatalmas előtér, és a nézőtérről egyenesen ki lehetett lépni oldalt a Nagy Imre szoborhoz. Ott találkoztunk Gavendával. A *Rónin* című film megtekintése szükségszerű volt. Nem ismertem a szót, de ő elmagyarázta, hogy mi a helyzet.

Azt mondta, hogy a középkori Japánban a samuráj harcosok felesküdték, hogy urukat életük árán is megvédik. Óriási szégyen volt ezért rájuk nézve, ha gazdájukat mégis megölték. A gazdátlan samurájok kóboroltak az országban, zsoldosnak szegődtek, vagy útonállásból próbáltak tengődni. Az ilyen harcosokat többé nem hívták samurájoknak. Az lett a nevük, hogy rónin. Ezen minta alapján a nemzetközi helyzet enyhülésével munka nélkül maradt titkos-ügynököknek is ez lett az elnevezésük. Őket már nem a lojalitás hajtotta, hanem a pénz. Azt hiszem, ez a film róluk szól. Tetszett nekem ez a kiindulópont. A filmet végignéztem, és tökéletesen elfelejttem.

Egy hátsó sor jobb szélén ültünk, bal kezemmel fogtam az ő jobb kezét. Hatalmas volt a keze, tiszta és száraz. Azért ültem a sor legszélén, az ő jobb oldalán, az utcán fordítva jártunk, mert nem szerettem az idegen emberek közelségét. Undorodtam a szaguktól, meg a testük hőmérsékletétől. Az övét viszont imádtam. Fahéjas illata volt, nem valamiféle parfüm hatására, hanem mert ez volt bőrének alapillata, a hőmérséklete pedig kifejezetten hideg volt, mint egy szekerce nyele. És hát azért is ültem a legszélén, hogy hamar ki tudjak menni, ha szükségem lenne rá, mondanom se kellett neki, mindent kigondolt. Ő vette a jegyeket. Magától döntött. Szerettem ezt a mindenre kiterjedő gondosságot. Tudtam, hogy megbízhatok benne. Fogtam a kezét.

Sportolás közben talán igen, egyébként azonban soha, semmiféle körülmények között nem izzadt. Most azonban, néhány különösképpen izgalmas jelenet közben, mintha kiütött volna a víz a tenyerén, a marok felületén, a finom árkok között a bőrt beborította egy időre valamiféle vékony, illatos burkolat. Fölemeltem a kezét. Megfordítottam Beleszagoltam. Gyengéden megnyaltam a felületet. Bizonyos értelemben ezek voltak mozi látogatásaink fénypontjai. Ez a nyalintás, ez gyöngéd, csiklandós boci-motívum. Most sem vette észre.

Szinte teljesen elfelejttem azt a filmet. Az viszont megmaradt, hogy egy nagyon idős francia ember modellt épít, teljes tájat, precízen kifestett, harcoló vagy holt ólomkatonákkal, így

ábrázol egy fontos mítoszt a szamurájok ősidejéből. Éjszaka van. Picinyke ecset, apró fogók, nagyító, pontos fényű lámpák, épül a régi monda pontos mása. Nagyon ráérős az ábrázolás ideje. Míves akciófilm. De van idő az alkotásra is. Olyan volt az érzetem, mintha nem is a mese hozná létre a modellt, hanem éppen fordítva. A modell áll. Belőle születik a történet.

Amikor kiléptünk a térre, meg is pendítettem ezt az ötletemet Gerendának. Végighallgatta. Nem nagyon hitte. De azért bólogatott. Meg ingatta is a fejét. Amikor elváltunk egymástól, már alig járt ember a főutcán. Hallgatott, aztán váratlanul visszatért az ideámhoz. Hát, Magdám, én ezt nem hiszem. Nem hiszek az elsőbbségben. Az elsőbbség létében. Történet és modell, ami leképezi. Modell és történet, ami bejárja. Nem hiszem. Egyszerre vannak.

Nézett, nevetett, elszégyellte magát. Minek erőlködni. Adott egy puszit, aztán szó nélkül elindult az övéihez.

35.

Teljes napfogyatkozás

Jöjjenek le onnan! Tessék azonnal lejönni! A rendőr nem kapott világos utasítást. Semmiféle utasítást nem kapott. Magára volt utalva, nem nagyon ment neki. A levegőt vagdosta a gumi-botjával, néhány éve még emberi testeken használta volna, nem lett volna kérdés vagy kérdés, ma már azonban nem merte. 1999 augusztus 11-e volt, a teljes napfogyatkozás napja. Aki nem jutott ki a szabadba, a városból szemlélte a ritka természeti eseményt. És akinek ott sem jutott hely, azok nagy nevetések közepette felmásztak az Ifjúsági Ház főtermének nyeregvetős betontetejére. Onnan nézték a nem is létező Napot. Ott voltunk mi is Gerendával. A rendőr tulajdonképpen nekünk kiabált. Hegesztőmaszk volt mindkettőnkön, mi voltunk a Vasálarcosok, röhögünk szegény rendőrőrmesteren, háta mögött a Múzeummal, a rendőrség régi székházával. Figyeltük az égi csodát. Te meg csak kiabálj, szerencsétlen.

Az apámat a háború után azért vitték el, mert a hazatért zsidóemberek feljelentették a volt rendőrfőhadnagyot az oroszoknál. Irtották a zsidókat ők is, de azért nagyon haragudtak a többi zsidóirtóra. 1955-ben jött vissza. Soha nem beszélt régi tetteiről, de az emlékiratokból tudni lehetett, hogy nem csak a csendőrök vettek részt az üldözöttek vonatra tételében, hanem, legalább is nálunk, külön parancsra, rendőrök is, innen indultak, a későbbi Múzeumból. Bándi rendőrt sokan ismerték a városban meg a környékben. Ismerte az a néhány zsidó is, aki visszatért, hogy aztán újra elmeneküljön a városból. És ismerte az a valamelyik környékbéli faluban élő orvos is, akit zsidó felesége miatt szintén bevagoníroztak. Nem voltak barátok, de apám szerette azt az embert, lehet mondani. Tetszett neki a hősiessége is. De nem akarta, hogy meghaljon a férfi. Kihívta a vagonjából, adott neki két vödört, elküldte vízért – meg hát aztán a hosszú úton is jó szolgálatot tesz majd az a két edény. Visszajött a gerlai doktor, hozta a vizet. Apám adott neki még két vödört, visszaküldte, el is kísért a csapig. Közben becsukódott a vagon ajtaja. Belakatolták. Indulni készült a szerelvény. A kocsi zsidói azt hitték, apám bizonyos alkakat, nyilvánvalóan: rengeteg pénzért, kiszabadított. Bújtatta őket. Megmentette mindet. Az orvos azonban nem engedett. Volt nagy kiabálás, egy pofon is elcsattant. Nem hagyhatom őket magukra. Mellettük van a helyem. Mindegy, hogy hová mennek. Engedj vissza, édes öregem. Könyörgök, engedj vissza. Rohant vissza a vonathoz, csak úgy lobogott utána a ballonkabátja. Futott Auschwitzba. Elérte még az utolsó kocsit, bekéredzkedett a kísérőszakasz magyar katonái közé. Beengedték. Aztán ez első állomáson átküldték a szomszédos vagonba, ahol eleve csak állóhely volt. De ezt az eredeti marhavagon utasai már nem látták. Apám pedig közel tíz évet töltött el az orosz fogságban.

Amikor visszatért a Nap, és a korábban elnémult madarak újra csiviteltek, lassan ereszkedni kezdtünk, kezünkben a hegesztőmaszkokkal vonultunk lefelé a vasbeton nyeregvetőn.

A Munkácsy Mihályról elnevezett múzeumot néztem. Régi képekről ismertem bentről is az épületet, szüleim számtalan Karácsonyt töltöttek ott idősebb testvéreimmal, a hatalmas fenyőfa alatt. Csoportképek, rendőrcsaládok kicsi gyerekekkel, a férfiakon csillogó gombos díszegyenruha, sapka nélkül integetnek a jövőnek. Azokat a rendőröket láttam. Nem ezt a tányérsapkásan ordító szerencsétlent. Nincs is összeköttetés közöttük. Ezek itt szolgálnak és védenek, azt állítják legalább is. A korábbiak lovagok voltak. Kései lovagok, akik – megfelelő viselkedés esetén – befogadták maguk közé a szarvasi parasztgyereket is. Gerenda, az én szememben, közéjük tartozott.

Csiszár Elek:
Viki néni
1996

